

Zemfiranın alim ömrü, sevgi nağılı

◆ Zəriflərin dünyası

1945-ci ilin sentyabrı, sərin payız günüydü...
Dəhşətli savaşın qan-qadahlı günləri yenidən bitmişdi...
Sonradan Bülbülün adını daşıyacaq musiqi məktəbinin 1-ci sinfinin bir az küskün, bir az narazı, amma hamısı dəcəl olan uşaqlarını güclə parta arxasında oturmuşdular...
Elə həmin gün bir hörüklü gözəl ilk baxışdanca qəlbini ovladı...
Elə həmin gün baxışları toqquşdu, göz-gözə gəldilər...
Dalaşdılar, bərişdilər, sonra yenə küsüldülər, amma gizlətsələr də, bir-birlərinin qəlblərinin sarı simlərinə toxunduqlarını hər zaman duydu...
İllər-illəri əvəz etdi, amma bu sevgi heç zaman solmadı, elə ilk gündü tərəvətini, ətrini qoruyub saxladı...
Qərinələrə meydan oxuyan bu sevgi nağılı indi də - 74-cü ilində də eyni şövqlə, hərarətlə davam edir...
Adətən nağıllar "biri vardı, biri yoxdu" deyər başlayır, amma bu nağılda həm biri var, həm də o biri...
Zemfira və Anar...

...45-in payızında
Səni ilk gördüyüm gün
necəyinsə-elesən,
Söylə bunun sirrini:
Necə qaldın belə sən?...

Tanınmış ailənin qızı idi, məşhur ailənin gəlini oldu, şöhrətli yazıçı ilə ailə qurdu...

Amma heç zaman əhatəsindəki bu şən-şöhrət budaqlarının kölgəsində daldalanmadı, itmədi... Hər zaman öz yolu, öz izi oldu, zirvələrə doğru addımladı...

AMEA-nın həqiqi üzvü, sənətsənəslük doktoru, professor, əməkdar incəsənət xadimi, əməkdar elm xadimi, AMEA-nın "Azərbaycan musiqisinin tarixi və nəzəriyyəsi" şöbəsinin müdiri, Bəstəkarlar İttifaqının üzvü Zemfira Səfərova ilə "Zəriflərin dünyası"nda ömür yoluna doğru xatirələr ciyirylə irəliləyir...

Bilmirsən ki, indi tezdir, yoxsa gecikmişən...

- Qapalı insan olmuşam. Kədərini, sevincini, sirrimi heç kimlə bölüşmək istəməmişəm. Əlbəttə, belə "qapalı" yaşamaq da çətindir. Lakin kiminləse bölüşəndə də özümde bir yüngüllük hiss etməmişəm, əksinə, kiməsə öz yükümü verərkən, problemlərimi söyləyərkən onun da bu yükden ağrılaşdığını hiss etmişəm və bundan daha artıq əzab çəkməmişəm. Amma insan yaşa dolduqca onun xasiyyəti də dəyişir, elə həyata münasibəti də. İllər sonra xatirələrimi

Atası Yusif Səfərov, anası Cəvahir Fırdınbəyli Səfərova, bacısı Elmira, qardaşı Çingiz və Zemfira xanım

yazmağa başladım, "Ardı yaşanılır" adlı kitabım çıxdı... Düşünürdüm ki, bu ölüm-itim dünyasında kim bilir ömrünün sonu nə vaxtdır? İndi tezdir və ya artıq gecikmişən?

Sibirə sürgün edilmiş atama məktub yazırdım

Qəribədir ki, Zemfira xanım 1937-ci ildə pasportunda qeyd edilirdi ki, Kislovodsk şəhərində deyil, Bakıda anadan olub. Anası doğum haqqında şəhadətnaməni itirdiyindən yenisini almaq üçün JEK-a (evlər idarəsinə) müraciət edir. Oradan isə məsləhət görürlər ki, yazdığı ərizədə Kislovodsk şəhərində doğulduğunu göstərsin, çünki müharibə illərində almanlar oranın arxivini tamamilə yandırmışdılar.

Onun doğulduğu "nəhs" və dəhşətli 37-ci ilin repressiyalarının zülmündən atası görkəmli neft mühəndisi, iki dəfə Stalin mükafatı laureatı, Neft Daşlarının ilk qurucularından olan Yusif Səfərov da nəsilini almışdı...

- Atam çox ağır həyat yaşadı və cəmi 56 il ömür sürdü. Amma mənə həmişə elə gəlirdi ki, o, yaşlı iken vəfat edib, çünki həyatı çox dolğun, gərgin, müxtəlif mürekkəb hadisələrlə dolu idi. O, NKVD-nin zircəsinə yatsmışdı, Sibirə sürgün edilmişdi. Lakin bütün bunlar onun dəmir iradəsinə sındıra bilməmişdi. Mən ona Kemerova vilayətinin uçqar kəndinə məktub yazırdım ki, bizdən nığaran qalmasın, dənizəmasın...

Atam sürgündə olanda ailəmizin yaşadığı evdən çıxarılması haqqında xəbərdar olmuşdum. Bibim Səbiyə Moskvaya Baybəkova teleqram vurmuş, ona bu haqda məlumat vermişdi. Yalnız bundan sonra bir öz evimizdə qala bil-

mişdik. Onun sürgündən qayıdıb gəldiyi gün də yadımdadır...
İndi Amerikada "Okean star" neft muzeyində ən məşhur dünya neftçiləri ilə bərabər Azərbaycanca yalnız iki nəfər neftçi - Yusif Səfərov və Ağə Qurban Əliyev ölkəmizi təmsil edir.

Üzeyir bəy "Qaraqöz"ü anama ithaf etmişdi

- Böyük musiqi istedadına və gözəl səsə malik olan anam Cəvahir Fırdınbəyli isə gənc yaşlarından Üzeyir bəyin xorunda oxumuş, sonralar solist kimi konsertlərdə çıxış etmişdi. Ü.Hacıbəyov "Qaraqöz" mahnısını anama ithaf etmişdi. Üzeyir bəy onun istedadını və səsinə xüsusi qiymətləndirir, gələcəyinə böyük ümid bəsləyirdi. Anam səhnəni buraxdıqda Üzeyir bəy buna təəssüf etmişdi. Sonralar tarzən Qurban Pirimov da mənim yanımda atamla olan söhbətimdə bu barədə ona demişdi və bir balaca onu məzəmmət də etmişdi ki, "yəqin sən onun oxumasına mane olursan". Əlbəttə, atam anamın səhnədə oxumasına razı deyildi, amma mənə elə gəlir ki, əgər anam bu işdə daha inadkar olsaydı, öz istəyinə nail olardı. Lakin qisməti bu imiş. Anam özünü ailəsinə, uşaqlarına həsr etdi...

Amma onun ifa etdiyi "Uca dağlar başında", "Üçtelli durna", "Qaraqila" kimi xalq mahnılarının sədasi indi də qulağımda səslənir. Mənə xalq musiqisi - muğamata və xüsusilə də Üzeyir bəyin yaradıcılığına maraq və məhəbbət anam oyadıb aşılarmışdı.

Xalq mahnıları sən mənim həyatımı təsəvvür edə bilmərəm. İndinin özündə də mənə ən çox təsiryləndirən, rıqqətləndirən musiqi bizim xalq mahnılarıdır.

Tarzən Bəhrəm Mansurov da gənc vaxtı anamın ifasını eşidib bəyənmişdi və biləndə ki, Cəvahir xanım mənim anamdır, bir gün akademiyaya zəng edib mənə dedi ki, "Cəvahir xanımı çoxdan axtarıram və görüşmək üçün hamınızı evimə dəvət edirəm". Anam, Anar, Rəfael Hüseynov Bəhrəm müəllimlə gəldik. Orada Bəhrəm müəllim tarı aldı sinasına və çalmağa başladı. Sonra anam da qədəmsayağı xallar vura-vura bir-iki mahnı oxudu. O, elə tərəvətə oxuyurdu ki, elə bil heç yaşı 70-i ötməmişdi...

Anarla 74 il öncəki tanışlıq...

- 1945-ci ildə konservatoriyanın nəzdində olan xüsusi musiqi məktəbinə fortepiano sinfinə qəbul olundum.

Sentyabrın 15-də Anarın da bizim sinfe ilk gəlişini bugünkü kimi xatırlayıram. O, anası ilə gəlmişdi. Yadımdadır, anasının qolundan yapışıb onu buraxmaq istəmirdi. Hündür boylu və dolu qa-

dın olan Nigar xala (Nigar Rəfibəyli) balaca partaya güclə yerləşib, dərşin axırında oğlu ilə oturdu. Anarla 10 il bir sinifdə oxuduq.

Məktəbdə ən çətin fənlərdən əvvəl tənəffüsdə Anar bizdən soruşardı ki, müəllim hansı dərsi verib? Həmin paraqrafları verəqləyib, çıxıb çox gözəl cavab verərdi. Qızlar da hirsələndirəydilər ki, evdə dərsi əzbərləyib gəlib, burada özünü bizə göstərir, guya bu boyda dərsi tənəffüsdə beş dəqiqə ərzində öyrənmək olar! Amma sonradan anladıq ki, onun qeyri-adi istedadı varmış... İdman dərslərində isə, xüsusilə basketbol oynayanda deyirdi: - "Gəlin belə oynayaq: - siz hamınızı, mən tək".

İtmiş şəkilin illər sonra açılan sirri

- Məktəb illərində bacım Elmira ilə piano üstündə mübahisəmiz düşərdi ki, birinci kim çalacaq. Həmişə də güzəştə

gədən mən olardım. Ona görə də notlarını götürüb ya qonşumuza, ya da nəmngilə gedərdim piano çalmağa. Çox keçmədi ki, atam "Bekker" firmalı böyük qara bir royal aldı. Artıq biz Elmira ilə ayrı-ayrı otaqlarda eyni zamanda çala bilirdik. Atam isə evə girəndə qulaqlarını tutub deyirdi: "Ev deyil ki, konservatoriyanın filialıdır!". Elə buna görədir ki, atam qardaşım Çingizin musiqi məktəbinə getməyinə qəti etiraz etdi və o, atam kimi neftçi oldu.

Məktəbdə əlaçi idim, hamıdan yaxşı oxuyurdum. 4-cü sinifdən 10-cu sinfə qədər xüsusi əlaçi təqaüdü alırdım. Şəkil əlaçılarının lövhesində 10 il boyu asıldı. Yeddı və ya səkkizinci sinifdə

idik. Lövhdə hörüklü və bantlı şəkil asılmışdı. Bir gün bu şəkil oradan yox oldu. Heç kim bilmədi ki, şəkil taxtadan kim çıxarıb. Həttə dərş-hissə müdiri Əziz müəllim oğlanları çağırıb sorğusuala tutaraq soruşdu: "Düzünü deyın, şəkil taxtadan hansınız götürüb?". Lakin hamı susurdu. Üstündən çox illər keçəndən sonra həyat yoldaşım Anar etiraf etdi ki, şəkil o vaxt özünə xatirə kimi götürmüşdü...

10 il əlaçi olmağıma və son imtahanlardan da 5 aldiğıma görə qızıl medala təqdim edilmişdim. Amma o zaman haqsızlıqla üzleşdim. Məni medalıdan kəsmək üçün nazirliyə göndərilən yazılı işlərim əla qiymətdən dördə salınımışdı. İnanırdım ki, belə ədalətsizlik, qeyri-obyektivlik ola bilər. Çox pis oldum, günlərlə yeyib-ıçmıdım, ağladım.

Sevgi etirafı

1962-ci ilin 27 yanvarı idi. Dağıstı parkda yerləşən "Drujba" (Dostluq) restoranında təntərəqlı toy-büsat qurulmuşdu. Bu toyun tamadası xalq yazıçısı

Süleyman Rəhimov, oxuyan isə Gülağa Məmmədov idi. Toya xeyli təbrik ünvanlanmışdı və həmin təbriklərin arasında Nazim Hikmətin də teleqramı var idi: "Cavanlara dünyada ən çətin şey olan səadət arzulaıyırəm".

- Məktəbi bitirdikdən sonra konservatoriyanın qarşısında Anar məni sevdini etiraf etdi. Bu etiraf isə həyatımı tamamən dəyişdi. Sonra o, mənə ətraflı məktub yazdı və orada olan bir cümle həmişəlik yadımda qaldı: "Mən səne əbədi abidə ucaldacam". Mən hələ bir müddət ona razılığını verib "he" demirdim, baxmayaraq ki, o da mənim xoşuma gəlirdi...

Hələ konservatoriyanı bitirməmiş elçilər gəldi və biz nişanlandıq...

Rəsul əmi (Rəsul Rzə) yaradıcılığında novator olduğı kimi, həyatda da hər şeydə yenilik etmək tərəfdarı idi. Bizim toyumuza 200-dən çox qonaq dəvət edilmişdi. Hamıya da deyilmişdi ki, hədiyyəsiz gəlsinlər. Nigar xala isə bizim toyumuza "Toy" adlı şeirini həsr etmişdi.

Deıyirlər qışqarırsan, anasən əlbət
Oğlun bu gün toy eıleyir, səndən ayrılır.
Ürayımda fərah də var, qışqarıclıq də var
Körpəlikdən sinəm üstə böyütdüm onu
İndi biza gəlin gəlir, toy-düyün gəlir,
İstediyim, gözlediyim gözəl gün gəlir,
Kim istəməz belə qəşəng, əziz qonağı...

Toydan az sonra biz Moskvaya oxumağa, Anar ssenarı kurslarına, mən isə aspiranturaya gətdim. O illər çox gənc idik, həyatımız da maraqlı keçirdi. Ekranlara buraxılmayan xarici filmlərə baxır, teatra, konsertlərə gedirdik. Bir

otaqlı evimizə Bakıdan, həm də Moskvadan çoxlu qonaqlar gəlirdi, onların arasında Vaqif Səmədoğlu da var idi...

Ən xoşbəxt illərim, günlərim, anlarım...

- Fikirləşəndə ki, ən xoşbəxt illərim, günlərim, anlarım nə zaman olub, əlbəttə ki, birinci növbədə övladlarımla doğulduğı vaxtı xatırlayıram. Yeni insana həyat verməkdən daha gözəl nə ola bilər? İkinci növbədə, ən xoşbəxt illərim, günlərim "yaradıcılıq balalarını" sayılan kitablarımla işiq üzü görməsidir. Bu sevincli və fərəhli anlar yaddaşda həmişəlik həkk olunur. Məndən soruşanda ki, sən xoşbəxtsən? Deyirəm nə vaxt? Həmin vaxt ola bilər xoşbəxt olum, ola bilər heç olmayım. Yeni mənim üçün xoş-

bəxtlik xroniki, müəyyən olunmuş hal deyil. Xoşbəxt olmaq olar bir an, bir gün, bir saat, həmişə xoşbəxt olmaq mümkün deyil!

Hər zaman Anarla bir-birimizə sevgi ilə, hörmətlə yanaşmışıq. Belə olmasa, ailəni ayaqda saxlamaq mümkün deyil! Bütün işlərimdə Anarın dəstəyini görmüşəm, eləcə də mən ona dəstək olmuşam. Amma deyim ki, yazıcının həyat yoldaşı olmaq heç də böyük xoşbəxtlik deyil, özü də Anar kimi yazıcının...

Çünki bu insanın beyni günün demək olar ki, 24 saati məşğul olur. Hər-dən zarafatla deyirəm ki, "sənin qəbul günün nə vaxtdır, gəlmiş qəbuluna". Əlbəttə, bu sözlərdə şişirmə də var, amma həqiqət də az deyil...

İki sevdiiymiz insanı eyni anda itirmişdik

- Yadımdadır, Tural anadan olanda Nigar xala mənə "Sənel 5" ətri gətirmişdi. O, nəvasını görəndə "Nə böyük oğ-

landır, yanaqları da portağal rəngindədir" demişdi. Rəsul əmi də mənə onları baba, nənə etdiyim üçün təbrik məktubu yazmışdı.

40 gün uşağa ad qoymadıq. Anarın "Dədə Qorqud"la məşğul olan vaxtları idi, ona Tural adı vermək istəyirdi. Lakin biz etiraz edirdik, Anar isə o qədar Tural adını çəkmişdi ki, artıq bu ada qulağımyz öyrəşdi...

Nigar xala həlim xasiyyətlı, mehriban qadın idi. Bəzən deyirlər ki, Rəsul əminin dili acı olub. Amma bu dililiqli deyildi. O, obyektiv idi, hər şeydə doğruluğı sevirdi. Üzdə insanlara gülüb, arxada bir cür danışmırdı. Doğruluğı sevdiiym üçün onun bu hərəkəti xoşuma gəlirdi.

Ailəmiz üçün 1981-ci il çox dəhşətli və ağır il oldu. Aprelin 1-də Rəsul əmi Mərdəkənda qəfildən (biləndə ki, Nigar

xalanı Moskvaya xəstəxanaya aparmaq lazımdır) keçmişdi, iyulun 10-da - iki ay 10 gündən sonra isə Nigar xala uzun sürən xərcəng xəstəliyindən sonra vəfat

etmişdi. Xəstəxanada Nigar xalanın yanında mən də qalırdım, ona kitab oxuyurdum. Nigar xala son aylarını yaşayırdı, özü də Rəsul əminin ölümündən xəbərsiz idi. O gərgin, əsəbi ayların dəhşəti indi də məni vahimələndirir.

Amma Anarın iradəsinə təəccüb edirdim. Həmin vaxt "Üzeyir Hacıbəyov: Uzun ömrün akkordları" filmi çəkiliirdi. Evdə isə yas idi. Film də Şuşada çəkiliirdi. Biz bir cümə axşamından o biri cümə axşamınadək Şuşada olurduq, sonra təyyarə ilə Bakıya yasa uçurduq.

Gənc olmasam da, bu gün də önəmli elmi layihələr üzərində işləyirəm

- Musiqiyə olan sevgim anamdan, elmə həvəs isə atamdan keçib. Bu sahələrin hər ikisi də istedad tələb edir. Əbəs deməyiblər ki, yalnız oxumaqla alim olmaq olmaz.

Azərbaycan musiqisində demək olar ki, aparıcı Üzeyirşünas aliməm. Dahi bəstəkar haqqında ilk kitabım Moskvada Qara Qarayevin ön sözü ilə çıxıb. Təvəzökarlıqdan uzaq da olsa deyim ki, Q.Qarayev hər kitabıa ön söz yazmazdı. Musiqişünaslıqda məxəz-

şünaslığın əsasını mən orta əsr rəsələrinə nəşr etməklə qoymuşam. İlk dəfə Səfiyeddin Urməvinin rəsələrlərinə çap etdirmişəm, Əbdülcədir Marağayinin isə musiqi əsərlərini səsləndirmişəm. Musiqişünaslıqda Elmlər Akademiyasına həqiqi üzv hələ ki, yegənə mənəm.

Rəhbərlik etdiyim şöbədə Azərbaycan musiqi tarixini hazırlayırdıq. Artıq 3 cildi çapdan çıxıb. IV-V cildlərin üzərində isə gecə-gündüz çalışırıq və onların təqdimatına hazırlışırdıq.

Bütün bunlar və sadalamadığım digər işlərimin arxasında şübhəsiz ki, böyük zəhmət durur. 50-yə yaxın kitabım, monoqrafiyalarım, 260-dan artıq elmi məqalənin müəllifiyəm. Bir sıra kitablarımla xaricdə müxtəlif dillərdə nəşr olunub. İstəmişəm ki, hər zaman məni özümə görə qiymətləndirsinlər. Mənim

üçün kimin qızı, kimin həyat yoldaşı olmaqdan daha vacib özümün kim olmağımdır... Özüməndən sonra nə cür iz və irs qoyacağımıdır... Bu mənim seçimim, mənim taleyimdir...

O, şeiri oxuyan zaman qüssələnmışdim...

- Anarın əsərlərinin ilk oxucusu olmuşam. Ümumiyyətlə, əsərlərimizin hələ mürəkkəbi qurumamış bir-birimizə avtoqraf yazıb bağışlamışıq. Hər klassik, həm müasir poeziyanı xoşlayıram. Anar mənə də şeir həsr edib. Evlənməyimizin 40-cı ilinə şeir yazanda Anar İstanbulda dərş deyirdi, mən isə Bakıdaydım. Sonra doktorluq dissertasiyası zamanı mənə 6 aylıq ezamiyyət verdilər və onun yanına gətdim. Şəhər-şəhər idi, Anar dedi ki, istəyirəm sənə bir şeir

Sən vəfalı sevgilim,
İlin dörd fəslində də
Baharımın, yazımın.
Hələ də yazmadığım
Ən gözəl əsərimdən,
Yazacağım yazımsan.
Yaxında, ya uzaqda
Səni hər zaman anar
Köhnə məktəb yoldaşın -
Həyat yoldaşın ANAR.

Tural və Günel

oxuyum. O, şeiri oxuyan zaman çox qəhərlənmişdim...

"Zemfirama" adlanan həmin şeir "Qızıl toy"umuza qızımız Günelin hədiyyə etdiyi "50 illik nağıl" adlı albomunda da çap olunub. O, bizə daha bir sürpriz etmişdi. Şeirin mətninə Vaqif Gərayzadə mahnı bəstələmiş və onu İlqar Muradov oxumuşdu. Mahnını ilk dəfə dinləyəndə qüssələnmışdim.

Dünyaıla vidalaşıb,
Ömür səhəddin aşib
Çəkildə qeybə biz
O biri dünyada da
Bir vuracaq qəlbimiz...

"Ölmək bizim üçün tezdir, hələ evimizdə işlərimiz var!"

- Çox vaxt belə sözlər eşidirsən, xüsusilə də dünya görmüş, yaşlaşmış in-

Anar, Sezən, Dəniz, Rəsul

sanlar haqqında: O, hər şeyi bilirdi, bir ölüm gününü bilmirdi. Rəsul Rzə özünün "Qorxu" şeirində bu haqda belə deyir: qoca fillər ölüm günlərinin yaxınlaşdığını bilirilər. Bir neçə gün qabaq başlarını salıb aşağı nə sənə, nə mənə, xortumları yellənə-yellənə çəkiliilər məşənin tənhəliğına. Uzanıb sakit gözləyirlər ölümünü. Son vaxtlar mənim də qoca fil olmaq qorxusu yaman sıxır könlümü...

Son vaxtlar ölüm haqqında tez-tez düşündürəm, bilirməm bu itkilərə bağlıdır, yoxsa xəstəliklərə, yaşımın artması ilə... Amma sonra həmişə başımı işlə qatıram. Lap Dədə Qorqud rəvayətlərində olduğu kimi, ölüməndən qaçan Qorqud qopuzunda həyat melodiyalarını çalır ki, ölüm ona yaxın durmasın. Mən də fikirliyəm ki, məşhur Mark Bernesin oxuduğı mahnıdakı kimi: "Ölmək bizim üçün tezdir, hələ evimizdə işlərimiz var!". Yaşamaq üçün bunsu əsas tutaraq, bu nikbin notda həyatımı davam etdirirəm.

İnsan hansı yaşda olur-olsun hər zaman arzularla yaşayır...

Bilərəm ki, əzizlərimə, Turala, Günelə, nəvələrimə, nəticələrimə, ən çox da Anara indi daha artıq lazımam...

Söhbətimizi telefonunun melodiyası - Vəsil Adıgözləvün "Şuşam" lirik musiqisinin sədaları kəsir... Zəng edən Anardır...

Zemfirasının əhvalını soruşur...
Bəlkə də onun qəhərləndiyini, qüssələndiyini hiss edib...

Beləcə, yaşanan zəngin bir ömrün tarixçəsinə, əslində, öteri baş vurduq, qəlb nəğməsinin notlarına gezişdik, könül pancərəsindən boyladıq...
Her anı sevgi nağılına bənzəyən bir dünyaya səyahət etdik...
Nə xoşdur ki, qərinələrə meydan oxuyan bu sevgi nağılı davam edir, ardı yaşanılır...
Adətən nağıllar "biri vardı, biri yoxdu" deyər başlayır, amma bu nağılda biri də var, o biri də...
Zemfira və Anar...
Nə yaxşı ki varsınız...
Her ikinizə uzun ömür, cansağlığı diləyirik...
Yeni gəlmişkən, sabah Zemfira xanımın günüdür, doğum günüdür...
Və əgər onun yaradıcılıq əzmi, həyat eşqi, zirvəyə gedən uğur yolu, sevgi-dayağı varsa, demək, əslində, elə hər gün Zemfira xanımın günüdür...

YasəməN MUSAyEVA,
"Azərbaycan"